

PŘEDMLUVA

SOBOTA

Ondřej Černý kráčel po lávce vedle běžícího pásu největšího zakladače ve střední Evropě. Slabý vítr mu vzdouval rozhalenou košili. Pramének vlasů tančil před očima mladého technika. Ondřej Černý se usmíval.

Pás rychlým během unášel hlínu. Tam na konci volného ramene, patnáct metrů nad zemí a padesát metrů od zakladače, ji sypal do vyrubané části oprámu. Takový je postup těžby na povrchovém dolu. Kam se dnes člověk dobývá, tam za rok, za několik let padá hlína. Na počátku boje o uhlí jsou rypadla. Na konci zakladač. Spokojí se tím, co rypadlům překáží. Žije z hlíny a kamene, z produktů, které nikdo nechce. Zahlazuje stopy.

Hlína padala do míst, kde kdysi Černý začal jako horník. Potom chtěl vidět a umět víc. Šel za touto myšlenkou. Vrátil se před dvěma měsíci a nastoupil na největším dolu. Tam chtěl všechno uplatnit.

Včera večer si zakladač postavil hlavu. Sobecky vzal mladému technikovi celou noc. Ondřej Černý ji rád obětoval. Odškodnilo ho vítězství nad odkrývkovým kolosem. Ráno byl stroj v pořádku.

Nad vodopádem hlíny stoupalo zakalené slunce. Země se pomalu sunula k severu. Zrakový klam. I když se to zdá nemožné: země stála. Pohyboval se zakladač. Na širokých kolejnicích uváděl do pohybu několik tisíc tun své váhy. Jako by se stěhovala továrna.

Takový je velkodůl.

Rameno s běžícím pásem se houpalo jako paluba. Černý nedošel na konec. Nejen v té chvíli, ale také nikdy potom. Jeho život se měl otočit o stoosmdesát stupňů. Přesně řečeno: z východu na západ. Svět je malý, aby se v něm člověk ukryl.

1083 VIII 4

vám všem ...

kfs

7407/11

Ze spleti konstrukce se vyklonila hlava.

„Soudruh Černý!“

Mladý technik se zastavil. Důl se probíral z namodralé mlhy rána. Konec oprámu nebyl k dohlédnutí. Ohromná elipsa. Továrna na uhlí. Černý se usmál na dělníka.

„Soudruhu, máš jít hned na šachtu.“

Úsměv Černého se změnil ve výraz zdržovaného člověka. Proč ho vytrhují z práce? Vracel se nerad, ale rychle a okamžitě.

K zakladači se přimykala trať. Mezi ní a ohromným strojem, možno-li tak nazvat horu oceli, nýtů, kabelů a motorů byl půlkruhový, vyhlazený příkop. S jasným tlukotem kol přijížděl k zakladači vlak. Žádné jiné vagony nemají takový hluk jízdy, jako vozy z Presidenta. Nemohou opustit důl. Železniční koleje by je neunesly. Zde mají trati větší profil kolejníc, pražce jako klády.

Elektrická lokomotiva patří vůbec mezi největší.

Důl President měl všechno největší: vagony, lokomotivy, těžbu. Měl svá hradla, nádraží, mosty, silnice. Elektrických lokomotiv víc než dráhy.

Vlak zastavil u příkopu. Čtyrosé vagony nehlukně otevřely boky. Z nitra každého vyjelo osmdesát tun hlíny. Příkop nebyl hluboký, ani dlouhý. A přece jej ani osmdesátitunové vagony nikdy nezasypou! Zakladač hned korečkovým pásem příkop vybírá a unáší hlušinu do vyrubané části dolu. Vlak příkop naplní, zakladač vybere.

Směnu po směně, den po dni si takhle dělají nashvály.

Černý sestoupil se zakladače a změnil se vedle mamutího stroje v trpaslíka. Oblékal si při chůzi odřený kožený kabát. Mimoděk vrazil ruce do kapes. V jedné měl svačinu. Chleba se sádlem. Zapomněl na ni.

Vlak se chystal k odjezdu. Černý nastoupil do lokomotivy. Svez se. Pěšky by šel napříč jamou dvacet minut. Vlak jel kolem elipsy odkrývkového dolu. Veliká rozloha skreslovala hloubku. Zdálo se, že důl je mělký. Dno bylo sto metrů hluboko. Všude těžké trati s dráty horního vedení. Každý pohyb na dolu řídí elektřina a telefon.

Naproti jako hračka malý lžicový bagr narážel řadu va-

gonů. Vlak od bagru zakrátko odjížděl. Lžice bagru má téměř rozměry malého pokojíku. Vešla by se do ní postel, stůl a židle. Dvoumetrový člověk by neviděl přes okraj.

Jedenáct kubických metrů prostoru.

Černý se díval na všední, avšak stále nové divadlo. Uprostřed svahu odkrývky těžký stroj stěhoval trať. Uchoopil vždy celé pole kolejnic na pražcích a přenesl je dále. Novou trať urovnávala a spojovala skupina brigádníků. Nejasně bylo slyšet jejich zpěv. První pomocníci. Nejlepší brigáda revíru. Výkvět nadšeného hnutí dobrovolné práce.

Vlak, kterým jel volaný technik, objel důl a zastavil u korečkového rypadla. Velikostí prohrálo jen o málo se zakladačem. Budka stroje — možno-li to tak nazvat — měla dvě patra. Uvnitř jsou dílny, kanceláře, skladiště.

Zbytek cesty šel Černý pěšky.

V budově dolu vstoupil do závodní rady. Přivítal ho drsně a přátelsky robustní člověk, předseda závodní rady Molnár, podle svého zvyku zakousnutý do krátkého, tlustého čibuku. Tvořil s předsedou jediný celek. Molnár obemkl čibuk tvrdými prsty a uvolnil si ústa. Chystal se ze široka promluvit o tom, proč Černého volá, ale okolnosti mu to zkrátily na dvě nic neříkající věty. Předseda závodní rady ukázal spěšně oknem. Venku se rozjíždělo nákladní auto.

„Honem, svez se s ním. Máš se hned dostavit ke zmocněnci.“

Mladý technik si ve zlomku času všiml, že se Molnár tváří nějak podivně. Nemohl však nad tím hloubat. Vyběhl ven a naskočil na stupačku vozu.

Vládní zmocněnec pro těžbu pohlédl ještě jednou na list před sebou, jako by se o něčem přesvědčoval. Souhlasilo. Zmocněnec se odklonil v křesle a mlčky hleděl na Černého. Byl trochu udiven jeho mládím. Někteří lidé dovedou žít zhuštěně. Rok vydá za dva.

Kancelář měla zařízení z leštěného ořechu. Neuvěřitelné, že šedé, hornické město ukryvalo ve svých zdech takové

hodnoty. Na zemi ležel tlustý, ručně vázaný koberec. Z koutka se díval chmurně bronzový horník. Tento přepych sem nepřinesl zmocněnec, sedící u těžkého psacího stolu. Z krve a potu zařídil kancelář, bývalý generální ředitel Uhelné společnosti. Palác zabrali horníci. Zmocněnce sem posadila strana. Generální ředitel měl mnoho důvodů utéci za hranice. Byl v Anglii.

Zmocněnec zabloudil očima k listu.

Široké okno skýtalo pohled na střechy domů. Obraz vzadu dokreslovaly komíny elektrárny. Za nimi v mlze rána čněly tři titěrné těžní věže.

„Byls v Sovětském svazu,“ řekl vládní zmocněnec pro těžbu.

Neznělo to vůbec jako otázka. Ondřej Černý, sedící naproti u stolu zády ke dveřím, kývl. Zmocněnec pokračoval ve výčtu.

„Vrátil ses s naší jednotkou. Po večerech jsi vystudoval a do inženýra ti chybí jen diplom. Členem strany jíž před válkou. Třikrát trestaný pro účast na vedení stávků.“

Černý se podivil, že tohle všechno zmocněnec ví. Opět kývl. Všechno souhlasilo. Zmocněnec okamžik mlčel.

„Znáš Luisianu?“ otázal se náhle.

„Něco o ní vím, ale není toho mnoho. Zastaralá šachta, špatné zařízení. Výsledky těžby...“

„Víš o ní opravdu málo.“

Černý se trochu zastyděl. Příliš žil pro důl, na kterém pracuje. Neznal celý revír. Musí tuto svou chybu co nejrychleji napravit. Zmocněnec pokračoval:

„Soudruzi tam měli v květnu nádherný začátek. Snad je to nyní únava, spánek na vavřínech, možná jiné příčiny. Největší podíl na tom má asi neschopnost závodního Bergra. Teď je to nejhorší šachta.“

Černý mlčel. Proč mu tohle říká? Přitom se nemohl zbavit dojmu, že zmocněnec ví mnohem víc.

„Včera tam byla bouřlivá stranická schůze a potom ještě schůze závodní rady. Neslyšel jsi o tom nic?“

„Ne.“

„A teď proč ti to všechno říkám...“

Zmocněnec zatím nedopověděl. Do dveří vstoupil inženýr Sláma, člověk příjemného obličeje, hrdého, ale nenuceného držení těla. Zarazil se s omluvou.

„Pardon, nevěděl jsem...“

„Jen pojdte dál, pane řediteli, ať se poznáte,“ vybídl ho zmocněnec a představoval: „Předseda ředitelské rady inženýr Sláma — Černý, nový závodní na Luisianě.“

Černý překvapeně vstal. Také Sláma byl překvapen jmenováním nového závodního. Podali si ruce. Předseda ředitelské rady ihned ze stisku vyklouzl.

„Buďte vítán,“ řekl příjemně a obrátil se ke zmocněnci. „Přijdu se svou věcí později.“

Při odchodu dal svým rysům upřímný výraz. Muži u stolu to neviděli. Černý se díval za Slámou. Viděl ho po prvé.

„Tak to je druhá nejvyšší hlava v revíru?“ pronesl víc svou myšlenku než otázku.

Zmocněnec vstal a obcházel stůl. Promluvil suše a věcně.

„Dokud si ji sám nesrazí. Kdybys něco potřeboval, soudruhu, tak přijď se vším ke mně. Sláma tě asi nebude mít rád. Hájil závodního Bergra. A co se týče Luisiany, jak mi soudruzi říkali, nejhorší je to na odkrývce. Nechci užít slova — katastrofální...“

„Na to je vždycky dost času,“ namítl Černý.

Jeho slova se zmocněnci líbila. Zkoumal, zda mají potřebnou hloubku. Patrně byl spokojen, protože se zastavil před nově jmenovaným závodním a položil mu ruku na rameno.

„Rozumíš mi — mejde jen o tebe, jako nejde jen o Luisianu. My si dnes nemůžeme dovolit špatné šachty, zvláště tady v pohraničí.“

Ondřej Černý kývl.

V revírech chyběly desetitisíce horníků. Ti, co zůstali, hrdinně zdvihali křivku těžby, zadupanou válečnými lety. Práce zdánlivě beznadějná. Odstraníš překážku jen proto, aby se do cesty postavilo deset jiných.

Některé politické strany ochotně prohlížely, div ne lupou, každou nesnáz, aby varovaly: nespíchejte se znárodněním. Mezi řádky úvodníků v jejich listech se ozývaly první

hlasitější polnice: neubližít příliš soukromému podnikání. Má potřebnou iniciativu. — Nedostatek uhlí se některým stranám Národní fronty velmi hodil do krámu.

„Zachraň tam, co můžeš,“ pokračoval zmocněnec. „Mohu ti dát jen jednu cenu na radu — vzpomeň si, jak to dělají soudruzi v Sovětském svazu. Opři se o kolektiv dělníků.“

Nový závodní na Luisianě to stiskem ruky potvrdil.

Ondřej Černý měl dosti okázalý nástup. Jel ve voze vládního zmocněnce. Půjčil mu jej. Vůz byl dobrý a řidič také. Oč tišeji plynul osmiválec, tím hovorněji jej řídil zmocněnecův řidič. Černému to bylo příjemné. Řidič procestoval mnohokrát celý revír. Černý se od něho dovídal mnoho nového o této končině uhelné pánve. Po válce v těchto místech — měl by se za to hanbit — ještě nebyl. A před válkou? Povrchové doly se před ničím nezastaví. Rychle mění revír.

V příkopě silnice spočíval zničený tank, jehož housenkovým pásem prorůstala tráva. O kousek dál rezavělo přeprvržené nákladní auto bez motoru a kol. Okraj příkopu servala otočka tanku. Zůstal hluboký, dosud znatelný vzor, vytlačený pásy sovětského tanku. Dešť památku nezničil. Strašlivá, spravedlivá síla prorazila pohraniční hory v dějinné cestě od Berlína, přelila se a vítězně dozněla v Praze. V okouřených dělech oheň. Na tancích větévky bezu. V srdcích nezměnitelné rozhodnutí. Rybalkovi tankisté na rozkaz Stalina rozdrtili okupanty.

„Tady nacisti utíkali, až se prášilo,“ liboval si řidič. „Ti je pane hnali.“

Ovlivněn vzpomínkami, chutě zabočil s hlavní silnice na rozbitou okresní. Vůz slabě sténal. Míjeli rozpadávající se tábor, obehnaný chátrajícím plotem z ostatého drátu. Tři typické, dřevěné baráky, jaké nasázeli Hitlerovi lidé po celé okupované Evropě. Předvoj jejich kultury. Nový závodní se znechuceně odvrátil.

„Tady byli zajatci,“ vysvětloval hovorný řidič.

Z jeho hlasu zmizela dřívější veselá lehkost. Proto se závodní otázal, jaké národnosti.

„Všech. Nakonec Sověti.“

Vůz zabočil do vesničky Stračice. Až na náves řidič zasmušile mlčel. Ve vsi ukázal vpravo na vilku s výstavným, okrasným plotem. Nevěděl, koho veze. Pokyn zněl: dopravit soudruha Černého na Luisianu a vrátit se.

„To je vila Bergra, závodního z Luisiany.“

Pokud mu to jízda dovolila, hleděl k domku. Od okna kdosi odstoupil. Řidič náhle začal brzdit.

„Je doma. Nechceš, soudruhu, nejdřív k němu?“

Ondřej Černý zamítl s nezbádatelným úsměvem. Řidič potřásl hlavou a opět přidal plyn. Mlčky vyjeli z vesnice. Po pravé straně nedaleko silnice se zaleskla hladina starého, zatopeného plánu. Na propadlé zemi se utvořilo jezírko. Vpředu se zleva táhl vysoký neobrostlý násep. Odval. Přímou před silnicí čněla nad stromy štíhlá střecha kostelíka. K jezírku se přimykala lesík asi padesátiletých borovic.

Nový závodní na Luisianě netušil, za jakých okolností bude stát za osm dnů na břehu jezírka.

Nahoře na odvalu oddychovala mašinka s devíti důlními vagony. Z osmi vyjžděla postupně hlína a valila se po svahu odvalu. Devátý vagon byl zcela jiný. Když vlak odjel, ukázala se podstata. To, co bylo možno z dálky považovat za podivný vůz, zůstalo stát na místě. Byl to vrchol těžní věže, vyčnívající nad odvalem.

„Luisiana,“ řekl řidič krátce.

Nehostinná pláň vlevo táhle klesala. Závodní požádal, aby řidič zastavil. Dlouhou chvíli potom stál na kraji silnice. Půda se svažovala plevelovitým úhorem a tam dole zahlédl závodní kus oprámu. Podle hluku odhadoval velikost a množství neviditelných důlních strojů a snad i počet vlaků. Kouře strojů nebylo možno spočítat. Slabý vítr je nad dolem mlčel v jediný chumáč.

Naproti nad odkrývkou stál omšelý dřevěný barák.

V rozhledu trochu bránilo křovisko. Závodní přeskočil příkop a stanul vedle zuboželé trnky. Zamýšleně hleděl do viditelného úseku povrchového dolu. Jeho důl.

Soustředěně se zadíval k polorozpadlým a rozebíraným stavbám vřadu za oprámem. Zbytky staré šachty Kamily. Co je nad zemí, lze snadno přehlédnout. Ale co je pod zemí?

Z hlubokého zamyšlení ho vyrušil neodbytný hlas.

„To je krcálek, co?“ ukázal palcem řidič a když se nedočkal úsměvu Černého, dostal neblahý nápad. „Snad tady nemáš pracovat, soudruhu?“

Závodní kývl a vracel se na silnici. Ještě po několik příštích hodin zůstala zaprášená trnka u silnice pouhým křoviskem. Potom dostala jiný úkol. Stala se mezníkem. Hraníčním bodem. Jak těžce se k ní lidé dostávali!

Zmocněncův vůz pokračoval v cestě a objel odval, vysokou překážku v rozhledu. Ukázaly se budovy dolu, těžní věž a šedá konstrukce uhelného prádla. Nad branou na drátěném pletivu byl nápis: Důl Luisiana. Závodní se rozhlížel, jako by si chtěl všechno vštípit do paměti. Brzdy zaskřípěly.

„Mám čekat?“ otázal se řidič.

Černý zavrtěl hlavou, aniž zaváhal, a pěšky vstoupil na svůj důl. O dvě minuty později stál v Bergrově kanceláři v prvním patře. Nyní byla jeho. Na zemi ležel křiklavý koberec. Na stěně visela veliká mapa Luisiany. Nový závodní si nejprve povšiml těchto dvou věcí. Prvá vykreslovala bývalého závodního, kterého neznal. Druhá se mu nelíbila, ač to byla skutečně dobrá mapa.

V kanceláři stálo šest lidí. Pět vyšších zaměstnanců šachty. Jeden dělník.

Končil se nudný akt představování. Závodní přijímal ruce i neupřímná uspokojení nad tím, že právě on nastoupil! Pouze jeden stisk byl tvrdý. Dělník v gumových holínkách k němu přidal krátké, do ničeho nezabalené slovo: Chlubna. Vítal ho jménem závodní rady. Od hloučku se lišil jak klidem, tak oblečením. Někteří z techniků jistě cítili starou formu existenčního strachu. Pro jejich myšlení se měnil pán a tu se neví, co bude dál.

Chlubna přišel pravděpodobně přímo z dolu od práce. Stál trochu rozkročen s palci za provazem, jimž měl přepásaný starý kabát bez knoflíků. Závodní cítil jeho pohled na sobě, ale zatím se mu vyhýbal. Zahleděl se do vedlejší kanceláře.

Kdosi, jehož jméno nepovažoval za nutné si ihned zapamatovat, unavoval závodního slavnostním proslovem. Černý si všiml, že se připravují mluvit ještě asi dva jiní muži. Oknem bylo vidět na uhelné prádlo. Druhé okno, podle odhadu závodního, musí skýtat pohled do oprámu. Překáželi však shromáždění technické.

Vedle v kanceláři při prvních řečnickových slovech přestala psát Klára Podvalová. Seděla za strojem vzpřímeně, s pyšnou nenuceností. Nepohlédla dosud do kanceláře závodního a upravovala si krásu. S jistotou, což svědčilo o tom, že se pomůckami neobírá jen občas, vysumula tyčinku červeně a pracovala na svých ústech. Bez spěchu. Co na tom, že vedle už přivítání začalo? Svým pozdním vstupem upoutala několik pohledů. Byla si vědoma zájmu a přijímala jej zcela přirozeně.

Závodní jí věnoval nejvíce pozornosti, když o tom nevěděla. Trochu stiskla rty, protože po ní teď při vstupu jen sklouzl očima. Využíval proslovu k tomu, aby studoval obličej přítomných mužů.

S Chlubnou si hleděli dlouho do očí.

Závodní se slabě usmál. Mimoděk se podíval oknem a svraštil čelo. Řečník, již druhý v pořadí, vypíchl právě ve vzosné větě důležitost těžby.

„Tak proč se netěží?“ přerušil ho závodní.

Ukázal na uhelné prádlo. Stálo. Vozíky lanovky se zastavily. Několik obličejů při otázce závodního zrozpačilo. Černý jim pomohl.

„Půjdeme raději po práci, ne?“

Všiml si, že to Chlubna přijal ulehčeně a ihned odcházel. Ostatní hledali dveře jako v bludišti. První řečník, podle délky proslovu patrně nejvyšší technik, se nabízel:

„Provedu vás po dole, pane závodní.“

„Zatím nemusíte,“ namítl pokojně. „Jděte se raději podívat k tomu prádlo. Nechte mně potom na stole hlášení, proč se stálo, jak dlouho a či to byla vina. Ať tedy těžíme, když se to tu několikrát zdůrazňovalo.“

Jeho slova umožnila několika lidem najít úspěšně dveře. Závodní zastavil kroky děvčete.

„Slečno...“

„Podvalová,“ doplnila netečně.

Zvolna se otočila. Stáli blízko sebe. Ani v té chvíli nebyl závodní oslněn její krásou.

„Slečno Podvalová, potřeboval bych, abyste dnes ještě jednou nastoupila do zaměstnání. Asi v pět večer.“

„Dnes večer?“ žasla. „Je přece sobota?“

„Vím to, slečno Podvalová, ale prosím vás o to. Nebo snad nemůžete?“

Trochu vybočila z ulity chladu. Několikrát zavrtěla hlavou. Není zadána a přijde. Závodní sám vyšel z budovy a rychlými kroky dostihl Chlubnu. Některá jména si ku po-
divu dobře pamatoval.

„Čím jsi na dole, soudruhu Chlubno?“

„Dělníkem na skrývce.“

„To se mi hodí. Provedeš mě trochu?“

Chlubna byl poněkud překvapen. On? Proč si nevybral některého technika? Závodní přehlédl jeho neutajené myšlenky a přidružil se k němu. Několik kroků mlčeli. Oběma to patrně vyhovovalo.

Zastavili se na okraji povrchového dolu.

„Na kolik směn se pracuje?“ otázal se závodní stručně.

Chlubna se zatvářil užasle.

„Sotva na jednu.“

Nedočkal se odpovědi.

Luisiana závodního v ničem nepřekvapila. Byla právě taková, jakou si ji představoval. Zastaralá a nevelká. Mlčky si psal cosi do bloku. Chlubna si byl vědom slabin dolu a slabě povzdechl.

„To není jako na Presidentu, co?“

Závodnímu se nelíbil náznak malomyslnosti v hlase odkrývkového dělníka.

„Na tom přece nezáleží. Musí se těžit všude.“

Stal se terčem pátravého pohledu. Neotočil se a hleděl soustředěně do oprámu. Hlavní důvod Chlubnovy malomyslnosti však neuhodl. Odkrývkový dělník se mu svěřil teprve třetí den.

Před nimi byla úzká pěšinka, níže pokračovala přímo na

uhlí. Západní stěna, kde stáli, byla kolmá jako propast. Jáma doutnala na několika místech starými zápary. Vzduch byl prosycen pachem chemické proměny uhlí. Elipsu dolu pokreslily kolejnice. Uprostřed kolejiště se stále tvořily shluky vlaků. Zdálo se, že je možné na ně dosáhnout.

Malodůl.

Bez zázraků techniky, ve dvou generacích se probil člověk všemi nánosy země k ložisku uhlí. Na Luisianě pronikl snad týmiž stroji, kterými se začalo těžit na konci minulého století. Těžké odkrývkové stroje si nenašly cestu na Luisianu. Bývalí páni šetřili. Revír míval dosti pracovníků. Lidská síla přišla levněji.

Na dně, tak hluboko, že se uhláky měnily v krabičky, těžil z odhalené stěny uhlí malý lžicový bagr. Jedna lžice — plný uhlák. Vozíky postupovaly do nitra západní stěny a hlubinným dolem k těžní věži. Odtud do uhelného prádla a lanovkou na nádraží.

Řekne se lehce: odhalená vrstva uhlí. Těžit uhlí na povrchovém dole, to není chrabří začátek, nýbrž prostý a logický závěr práce. Nejdůležitější jsou rypadla odkrývky. Musí den po dni, rok za rokem odstraňovat vrstvu země. Na velkodolech s mamutími odkrývkovými stroji až sto padesát metrů zeminy.

Severní svah měl nad uhlím dva stupně odkrývky. Čtrnáctimetrovou stěnu houževnatého jilu rval největší lžicový bagr Luisiany. Nad ním v menším stupni seděl malý bagr také na páru. Jejich trati se sbíhaly na hlavní výhybce a odtamtud vyjížděly na velký odval. Rytmus dolu byl nevyhovující. Vlaky často zahálely, čekajíce na volnou kolej. Tím se vždy odmlčely bagry.

Závodní mlčky psal do bloku.

Od hlavní výhybky vedla kolej obloukem k jižnímu sva-
hu. Byl bez stupňů, strmě šikmý. Jen na kraji, jako by nesměle se do stráně zakusoval naftový bagr. Závodní si shrnul vlasy s čela a ukázal:

„Co je to za klouzačku?“

A Chlubna vyprávěl...

Luisiana měla nespolehlivou půdu. Uprostřed jámy se

vždy ponechával napříč nevyrubaný pruh — most — aby držel svahy odkrývky. Okupanti se ve válce pustili hladově do tohoto mostu. Nebyl to jejich první hřích, ani poslední. Byl však z největších.

S plnými ústy neotřesitelnosti „tisícileté“ říše žili ode dne ke dni. Hlásali něco, čemu sami nevěřili. Tisíc let se prý ve střední Evropě nic nezmění. Z kamenných, mlčenlivých, hrdých a na kost vyhublých obličejů sovětských zajatců, nasazených na důl, četli s hrůzou něco jiného. Změní se. Přijde den, kdy o tom bude Sovětská armáda přesvědčivě mluvit v ulicích Berlína.

Před koncem války na polovině dolu zastavili odkrývkové práce. Jen uhlí, uhlí, uhlí! Dnes, zítra — čert vezmi, co pozítří! Zmizel horní stupeň odkrývky, zúžil se střední na šíři bagru. Jižní svah se stavěl hrozivě do výše jako strmá stěna.

Byla to výstraha, ale nebyl to ještě konec.

Věrný uhel držel svahy uhelným mostem.

„Tisíciletí“ okupanti začali rabovat most. Bylo to uhlí přímo na dlaní — a po nás ať potopa. Dočkali se ještě výsledků své práce. Jižní svah sjel, rozmetal kolejiště, lámal pražce, mlel vozy a mašinku vlaku, který jel právě na jihu.

Masív třetihorního jihu utopil půl dolu.

Nebylo síly, která by osazenstvo zlomila. Do konce války se chodilo kolem sesutého jihu po špičkách. Květen probudil dělníky dolu...

Přišla hrstka prvních a začala.

Chlubna se zarazil v obavě, že mluvil dlouho. Možná, že to vypadalo, jako by se chlubil, vyzdvihoval zásluhy několika dělníků a omlouval nynější špatný stav. Nespáčil však na obličej nového závodního pocity, jichž se obával. Byl to nehybný, nic nenapovídající obličej. Poslouchal vůbec?

Závodní přerušil krátké ticho.

„Byly na jihu úrazy?“

„Zůstal tam sovětský zajatec,“ odpověděl Chlubna vyhubavě.

„Proč jsi to zamlčel?“

Chlubna znatelně zropačitel, ale nespěchal s vysvětlením. Závodní nenaléhal. Jeho hlas zněl téměř tvrdě.

„To bylo ve válce. Ale teď už je to čtyři měsíce naše. Těžba, doly do posledního krumpáče a hřebíku.“

Chlubna svěřil trochu hlavu a hlouběji zaklesl palec za provaz opasku. Závodní však byl neúprosný. Ukázal na jižní svah.

„Proč se s tím něco nedělalo?“

„Berger se bál, že jih není slehlý. Aby mám prý nespádl bagr...“

Závodní ho přerušil.

„Bál?“

U hlavní výhybky pracovalo štíhlé děvče v pracovních kalhotách s náprsenkou. Na hlavě mělo červený šátek. Nikdo si nedovedl Anuš představit bez tohoto šátku. Srostl s ní.

Rozhazovala vlaky jako na ranžiru. Z kteréhokoli místa dolu se červenala skvrna šátku. Stačilo to ke klidu, že se děje vše, co je v lidských silách. Jednu ruku měla většinou „mužně“ v kapse. Ve chvílích nuceného odpočinku jí tam vklouzla i druhá. Hlavní výhybka byly vlastně výhybky dvě. Anuš přecházela krátkou vzdálenost a stavěla je živelnými pohyby. Bystře se rozhlížela.

Věděla o každém vlaku.

Dbala nebo nedbala pískotu strojů. Její úsměv jasně tváře křičících mašínistů. Největší křikloun právě zastavil u výhybky na trati od velkého bagru. Musel. Anuš mu nemohla dát volnou kolej. Mašínista byl kromě velkého křiklouna i velký postavou. Půlkou těla vykukoval, či se snažil vypadnout z budky stroje.

„Krucí, co tam ten moula dělá?“ žehral mohutným hlasem na mašínistu na odvalu. „Snad to nerozsypává rukama!“

Anuš se neroztrásl ruce. Znala dobře Velebila. Dokud křičel, byl celkem neškodný. Běda, když zarytě mlčel. Strach z něho šel. Nějak se podařilo vedle anebo pod dlouhým mašínistou proklouznout blahobytnému, ale nemožně umazanému obličejí topiče. Vincek ukazoval dozadu na náklad jilovitých hrud.

„Aby nám to, Anuško, nezasmrádlo.“

Mašínista stlačil hlavu svého topiče. Jak možno u hlavní výhybky žertovat? Umazaná hlava vyplula jinde. Nezmar.

Velebil, když neprosadil výtku u Anuš, zakřičel přímo na odval. Síla jeho hlasu byla záviděníhodná.

„Pojeď! Kruci!“

Stěny vrátily ozvěnu. Od horního bagru přicházeli závodní s Chlubnou, zabráni v rozhovor. Velebilův hlas je přerušil. Závodní se usmál po prvé od chvíle, kdy vstoupil na důl.

„Báječný vztek.“

Nakazil Chlubnu.

„Ludva Barviř z největšího bagru je horší. Po revoluci vzal topírko krumpáče na Veinganga a už ho hnal. Tři jsme ho nemohli udržet.“

„Kdo je to Veingang?“ vybral si závodní z jeho řeči to nejdůležitější.

„Bývalý akcionář.“

„Co se s ním stalo?“

„Sedlačí.“

Závodní opustil toto thema. Snad ho odpověď uspokojila. Kolem výhybky se šoural stařík. Věkem již vysloužilec, ale jinak dobrý odkrývkový dělník. Jmenoval se Matějka, ale polovina lidí toto jméno vůbec neznala. Říkalo se mu ne urážlivě, ne výsměšně, ale přátelsky a synovsky: Dědku. Na rameni mu chrástila lopata o krumpáč.

Anuš ho zastavila.

„Kdo to jde s tátou?“

Dědek si důležitě nadhodil nářadí.

„Říkají, že nový závodní.“

„Tak mladý?“

Anuš se trochu užasle zadívala ke dvojici. Závodní právě psal do bloku. Děvče se pohrdlivě usmálo. Připomínal vše-
tečného novináře, který popíše půl bloku, aby potom stvořil novinovou lokálku. Za druhou výhybkou zastavil prázdný vlak z odvalu, důvod Velebilova rozčilení. Anuš přestavěla.

„Tak strejdo, jedem,“ vybídla dlouhého mašínistu. „Zapomněl jsi říci: kruci, to je doprava,“ volala za strojem.

Za prázdným vlakem už stál plný od naftového bagru. Z předního hleděl zasmušile mašínista Borč a žvýkal vypálenou zápalku. Za ním překotnými pohyby přikládal topič Páleník. Pustil lopatu, jako by se mu děla křivda a vyklonil se přes Borče. Našel si snadno příležitost být jizlivý a rozezlený.

„Tamhle jde. Nový závodní.“

Borč pokývl zasmušile hlavou.

„Prohlíží všechno, jako by to chtěl koupit.“

„Třeba důl nikdy neviděl,“ rozhorlil se Páleník kromě hlasu také rukama. „Dnes se může stát závodním každý cucák.“

Závodní, sledován Chlubnou, se zastavil u výhybky, aniž věnoval něčemu jinému pozornost než vlakům. Anuš se cítila trochu uražena. Páleník se vyklonil z budky, jako by chtěl přivést závodního do rozpaků.

Po jižním svahu byla výhybka druhé nejslabší místo dolu. Závodní věděl, že děvče u výhybky se činí. Její práce však byla beznadějná. Nevedla dopravu, nýbrž se bránila. Neřídí vlaky, ale rozvazuje jejich stálé shluky. Soustava dopravy je naprosto nevyhovující. Po celou dobu než vyjede plný vlak od rypadla a na jeho místo nastoupí prázdný, rypadla zahálejí. Prázdný vlak nemůže zpravidla vjet hned na kolej, protože se na výhybce setkávají vlaky tří bagrů. Zdržují se navzájem. Mašínisté křičí nebo odevzdaně zahálejí. Bagry pracují jako bubny v orchestru. Samá pauza.

Při tom dvě ze tří rypadel jsou uhelná. Topí se v nich, právě jako v mašinkách, i když stojí. Tuny uhlí denně vytápějí zbůhdarma ovzduší revíru. Závodní se asi netvářil příjemně. Chlubna přidupl holíčkou hrudku jilu. Hleděl na výsledek a potom zdvihl hlavu.

„U nás se moc stojí.“

„To vidím,“ schválil to závodní bez důrazu.

Chlubna se vzrušil.

„Kdybychom věděli jak, jak nově začít?“

Visel na závodním očima, ale ten mlčky sklapl zápisník a odcházel. Chlubna se netajil svými pocity. Stálé mlčení závodního jej zklamalo. Bude si vůbec vědět rady?

Anuš pustila Borčův vlak. Páleník se zlobně vynořil za mašinstou s rukama téměř nad hlavou.

„No vidíš! Od tohohle jde dál!“

Borč napůl povzdechl a napůl svého topiče chlácholil.

„Třeba už něco vymyslí.“

„Ten?“ žasl Páleník v hlubokém opovržení.

Vlak se rozkolébal v cestě k rypadlu. Závodní s Chlubnu došli k dřevěnému schodišti pod barákem odkrývky. Jižní svah bylo vidět z profilu. Několik metrů od schodů pracoval naftový bagr. Ukázalo se, jak široký stupeň zakládá. Příliš pomalý postup.

Závodní se ironicky pousmál.

„Co to bude? Fotbalové hřiště? Já vím,“ zarazil Chlubnu. „Berger se bál.“

Vystoupili po schodech. Na planině stál dřevěný omšelý barák. Skladiště, šatna, kancelář mistra odkrývky a kamrlík nočního hlídače. Naproti v trávě rezivěl vykradený podvozek staré mašinky a ještě dále odpočíval studený, mrtvý parostroj.

Uprostřed haraburdí, zprohýbaných kolejnic a polámaných pražců se křivila v pomalém pádu bouda z vlnitého plechu, prostřilená patrně těžkým kulometem. Opravářská dílna. Za boudou byl neutěšený hřbitov důlního zařízení, podobný roztahanému skladišti starého železa. Osazenstvo nestačilo dosud odstranit všechny památky na okupanty. Planinu za dílnou opanovával vysoký, odolný plevel, schopný žít na těžké půdě.

Závodní se zastavil u důlního vagonu, pod nímž hořel autogen. Naposled zazářil, hlasitě prskl a zpod vozu vylezl bělovlasý dělník. V rozhalené bluze se křížovaly jizvy. Několik dalších měl v obličeji. Nejhlubší se mu táhla šikmo přes čelo. Zdvihl si pomalu svářečské brýle a nevtíravě, ale zkoumavě se díval na příchozího.

Závodní se dosud nesetkal na dole s tak pevným pohledem. Čelil mu se slabým úsměvem. Podával dělníkovi ruku.

„Jsem nový závodní.“

Skromný dělník přijal ruku bez zaváhání.

„Lebeda. Opravář.“

Pohlédl stranou k Chlubnovi. Chtěl patrně vyčíst jeho úsudek. Nevyčetl nic. Chlubna dosud žádný neměl. Závodní nebyl dotčen. Slunce stoupalo, a přece urazilo jen malý kousek denní dráhy od chvíle, kdy vycházelo nad velkodolem President. Závodní nenásilně přiměl Lebedu k hovorů. Začal o práci a proto to bylo snadné. Opraváři slova plynula, dostával se do zápalu, marně utajovaného. Pronikal z Lebedy. Za neutěšenými slovy vyzařovaly optimismus a láska k práci.

Jizvy nehyzdily jeho obličej. Závodnímu se zdálo, že by si jej nedovedl bez nich představit. Opravář končil chmurný výklad. Ukazoval rumiště, vraky.

„Tohle je naše reserva vozů. Tak nám to tady nechali.“

Závodní přikývl. Lebeda ukazoval opravený stroj. Závodní se zprvu divil, proč zde mašinka zahálí. Neměla jednu spojnicí kol. Lebeda na ni čeká již dva měsíce. Teprve později se závodní dověděl, že by s ní neměl kdo jezdit...

Druhá mašinka potrvá několik měsíců. Bělovlasý opravář shrnul neutěšený výčet. V jeho hlase byla starost, ne však beznaděj nebo únava. Bylo zřejmé, že má dosti sil nad rumištěm zvolna, ale nezadržitelně vítězit.

„Já si tady s tím nějak poradím, ale lidi nevědí, jak do toho.“

Pátřavě hleděl na nového vedoucího.

Závodní neodpověděl a zamyšleně odcházel. Na tváři Lebedově se zračilo zklamání. Po několika krocích se závodní otázel Chlubny.

„Kdo je ten Lebeda?“

Chlubnův obličej změkl. Odkrývkový dělník by toho chtěl najednou tolik říci! Nějak nemohl.

„Starý, dobrý bolševik.“

„Co ty jizvy?“

Chlubna se nejprve kousl do rtu. Zdálo se, že nechce odpovédět. Že mu něco brání. Znenadání začal.

„Já to slyšel z druhé ruky. On by to nikdy neřekl. Tloukli ho a Lebeda jim do očí křičel: ‚Ať žije komunismus!‘ — Bili ho ještě víc, ale neumlčeli. Nechali ho žít, prý jako zajímavou ukázkou lidské odolnosti.“

Závodní byl pohnut. Před barákem odkrývky se rozešli. Chlubna dolů ke své práci a závodní na dno dolu. Nejprve si prohlédne těžbu a její obtíže.

Závodní si vytřel jíl z klenku bot o hranu prahu a vstoupil do kanceláře velikosti třikrát tři metry. Skončil prohlídku Luisiany ze dvou příčin: všechno viděl a bylo třeba přejít k závěru. Pohlédl na hodinky. Tři čtvrti na pět.

Bez patnácti minut byl už plných sedm hodin závodním.

Kancelář v omšelém baráku nad odkrývkou nebyla jeho. List trhacího kalendáře na prkenné stěně popsala inkoustovou tužkou ruka mistra odkrývkových prací. Majitel tužky včera vyletěl. Kalendář zůstal.

Před necelými třemi hodinami skončila na dole ranní a vůbec jediná směna. Povrchový důl žil nyní jen skromným životem. Zítra je čtvrtá volná neděle v měsíci, kdy se nepracuje národní směna. Několik nadšenců si prodloužilo alespoň sobotní šichtu o několik hodin.

Závodní nešel do své kanceláře ve správní budově po celý den z prostého důvodu. Nenašel by tam klid. Zdržoval by se. Zdvihal by tam telefony cizích hovorů. Ne zázračný elixír, nýbrž telefon prodlužuje život. Ještě po řadu dní křísí mrtvého. Pro život — nebo pro důl, jako je tomu na Luisianě. Nový závodní neměl chuť vysvětlovat, že je někdo jiný, než inženýr Berger, a proč zasedl za stůl tohoto sesazeného důlního technika.

Na opuštěném kalendáři civěl dosud pátek. Čas se zde v kanceláři zastavil. Černému přímo letěl. Ráno opustil zakladač. Ani s maminkou se nerozloučil. Snad je to osud matek, dostávat jen drobty. Rodí syny pro větší věc, než je jejich láska.

Na stole v těsné kanceláři chřadl otlučený telefon. Závodní vytočil jedno ze tří čísel, kde může zastihnout Dobiáše. Čtvrtým místem je byt, ale tam určitě není. Tolik o něm závodní věděl. Naproti tomu mohl být Dobiáš všude na celé rozloze revíru. Mohl unikat jako vidina nebo kličku-

jící zajíc na honě, či se ztrácet se záludností podzemní říčky.

Na prvním čísle se neozýval nikdo. Samozřejmě. Palác Uhelne společnosti — nyní ředitelství — pracoval a tvořil pouze v úředních hodinách. Druhé číslo bylo také hluché. Na třetím stále obsazeno. Závodní měl potřebný klid pro telefony v době, kdy dráty přímo otékaly množstvím hovorů. Trpělivě vytáčel znovu, aby jako klín vnikl do linky ve chvíli, kdy jeden hovor skončil a nový nenaskočil.

Nepodařilo se mu to. Místo, kam volal, žilo neobyčejně rychle, hutně a bez oddechu. Byl to krajský sekretariát. Strana.

Závodní se dočasně vzdal a vytočil číslo Kláry Podvalové. Bylo mrtvé. Nepřišla ještě.

Tím skončilo údobí telefonů. Závodní si prohlížel své zápisky. Měl obdivuhodně nečitelný rukopis poznámek. Mohl ztratit zápisník a nikdo by se jeho tajemství nedozvěděl. Jen jediný člověk mohl obtížně čísti strašné písmo — sám Černý. Nečetl, ale luštil. Každá čárka a každý klikyhák mu probudily v mysli hluboký zážitek.

Dnes nemusil luštit. Dojmy byly neobyčejně silné. Celý den se podobal zlému snu. Bývalý závodní Berger dovolil, aby stav osazenstva klesl tak, že je nemožné udržet jedinou směnu. Není dělnictvo na odkrývce. Stroje mají obsazení „na nůž“, onemocní-li někdo, není náhrada. Není jediná lokomotiva v záloze, reserva vozů zničena, stroje mají dlouhé mrtvé časy, kolejiště nestačí, jediný odval zdržuje bagry. Morálka některých lidí je podryta. Jejich úsilí se často vybijelo na pracích, které se ukázaly jako špatné.

Závodní studoval zápisky hodinu. Čtyřikrát delší dobu, než vytrpěl při oslavných projevech svého rychlého nástupu. Měl se jen rozhlédnout po dole a nastoupit v pondělí. Co všechno vyzvěděl v rozhovorech s lidmi! Musel se zajímat o minulost. Nezapomínal na zmocněnčova slova o revolučním hrdinství soudruhů z Luisiany. Lidé odpovídali neochotně. Neuměli se chlubit. Z kusých vět si musel sestavit děj.

Květen probudil dělníky dolu. Muži pojednou překypovali svobodou. Neunesli její nedozírný objem. Den jim pojednou